

3. Банкрутство та економічний спад. У 1990-х роках Японія стикалася з кризою фінансово-економічної системи, відомою як «економічна булька». Це призвело до тривалого періоду спаду, відомого як «загальна криза» [3, с. 140].

В цілому, японське економічне диво залишається вражаючим прикладом того, як ефективна економічна політика та інновації можуть перетворити країну, але також нагадує про важливість дбайливого управління та урахування довгострокових наслідків.

Література

1. Гончарова Г.О. Японське економічне диво: можливості застосування досвіду в економіці України. *Тези 67-ої наук. конф. професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів ун-ту*. Полтава : ПолтНТУ, 2015. Т. 1. С. 416 - 418.

2. Караханова О. Японське «економічне диво»: основні аспекти, запозичення досвіду. *Україна в новому тисячолітті очима молодих фахівців* : зб. наук.-публіцист. ст. за матеріалами студентської конф. Миколаїв : МФ НаУКМА, 2000. С. 94-101.

3. Котова К.. Економічні перетворення у повоєнній Японії (механізми та інструментарій реформування національної економіки). *Українська орієнталістика* : збірник наукових праць. 2006. Вип. 1. С. 134-140.

4. Шморгун О. Феномен «економічного дива»: системно-стадіальні механізми. *Філософія грошей в епоху фінансової цивілізації* / за ред. Т. С. Смовженко, З. Е. Скринник. Київ : УБС НБУ, 2010. С. 133-146.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЕЙМАРСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ЯК ОБ'ЄКТИВНА ПРИЧИНА ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Максим Алексеєнко

Науковий керівник
В'ячеслав Артюх

Світова економічна криза 1929 р. і, як результат, скорочення обсягів світової зовнішньої торгівлі та іноземних інвестицій поклали край лінії Г. Штреземана. Падіння коаліційного уряду Ф. Мюллера та призначення канцлером 28 березня 1930 р. Г. Брюнінга з католицької партії «Центр» стало початком «націоналістичного повороту» у внутрішній політиці Веймарської республіки. Масове зростання безробіття спричинило незадоволення населення урядом, що надало значний імпульс радикальним націоналістичним партіям. Саме на цьому етапі, на політичну арену вийшла НСДАП А. Гітлера як серйозна політична сила. Народна підтримка безумовно була важливим фактором приходу А. Гітлера до влади, однак ключовим фактором, який забезпечив остаточну перемогу нацистів стала підтримка еліт — армії, великих промислових концернів та юнкерства.

Німецька армія, або рейхсвер, завжди мала суттєву вагу в Німеччині ще з моменту утворення Німецької імперії. Утворення Веймарської республіки лише посилює цю залежність. Коли в січні 1918 р. комуністи-спартаківці здійснили спробу збройного захоплення влади, саме рейхсвер та націоналістичні «добровольчі

загони» стали їм на заваді, врятувавши таким чином республіку. Однак цей крок був викликаний не підтримкою республіки чи уряду соціал-демократів, а страхом перед комунізмом та перспективами встановлення диктатури пролетаріату.

Для А. Гітлера встановлення зв'язків із армією мало ключове значення. Без сильних збройних сил було б неможливо реалізувати програму масштабних завоювань, яку він описав у «Моїй боротьбі». Крім того, цілком ймовірно, що А. Гітлер розумів той факт, що саме від позиції рейхсверу залежить, яка політична сила буде мати владу.

Поворотним моментом у відношенні армії щодо нацистів став Лейпцизький процес проти трьох офіцерів рейхсверу, які намагались переконати інших солдатів не стріляти в нацистів, якщо ті вирішать вчинити державний переворот. А. Гітлер, виступив свідком на цьому процесі, і вдало використав судову трибуну для нового звернення до армії. Він заявляв: «Я завжди дотримувався думки, що всяка спроба скасувати армію є божевілля. Ніхто з нас не зацікавлений у ліквідації армії. Коли ми прийдемо до влади, то подбаємо про те, щоб на базі нинішнього рейхсверу відродилася велика армія німецького народу... Єдине, що я мав на увазі, це порятунок німецької нації від рабства, в якому вона сьогодні перебуває. Німеччина по руках і ногах обплутана мирними договорами... Націонал-соціалісти не вважають законними договори, нав'язані Німеччиною силою» [цит. по 1, с. 122]. Після цього генерали стали прихильніше ставитися до нацистського руху, в якому раніше вони вбачали загрозу. Якщо раніше вони вважали, що А. Гітлер хотів розкласти армію, то тепер вони переконалися, його погляди на майбутнє рейхсверу збігаються з їх власними. До того ж вони зрозуміли, що незважаючи на демагогію та буйний характер СА, з керівництвом нацистів можна встановити плідні стосунки, а НСДАП є перспективною альтернативою соціал-демократам.

Другою групою еліт, з якими А. Гітлер бажав встановити зв'язки, були великі промислові корпорації. Йому потрібні були масштабні фінансові вливання для передвиборчої реклами, утримання загонів СА та інші партійні потреби. Крім того, для реалізації зовнішньої програми нацистів великий бізнес був не менш важливий, ніж рейхсвер. Армії потрібні були великі об'єми зброї, військової техніки, вибухових речовин тощо. Все це вимагало потужної військової промисловості. 27 січня 1932 р. А. Гітлер виступив у Промисловому клубі в Дюссельдорфі. Слухачами були близько 300 осіб, значною мірою представники промисловості. А. Гітлер у своїй промові заявив про значне розширення програми озброєння рейхсверу. «Чи має Німеччина армію в 100 000, чи 200 000, чи 300 000 чоловік в решті-решт не має значення, головне – чи має Німеччина 8 000 000 резервістів, яких вона може призвати в свою армію» [2, с. 731]. Подібні заяви прийшли до вподоби представникам важкої індустрії, оскільки в перспективі передбачали значне зростання прибутків за рахунок збільшення державних воєнних замовлень.

Для підприємців було дві причини підтримати А. Гітлера. Перша була економічною. Як вже зазначалось вище, програма масштабного переозброєння армії могла принести значні прибутки. Це було вкрай вчасно, оскільки світова економічна криза сильно вдарила по німецькій промисловості. Для представники важкої промисловості, передусім Рейн-Вестфальського району, державних військових замовленнях, були єдиним засобом покращити скрутне фінансове становище. Для експортноорієнтованих галузей економіки, таких як електротехнічна та хімічна, криза стала тією подією, яка змусила шукати нові шляхи здобувати прибутки. Іншою

причиною був страх перед комуністами, які після економічної кризи також почали набирати все більше прихильників. Банкір К. фон Шредер, який виконував роль зв'язуваної ланки між нацистами та великим бізнесом свідчив на Нюрнберзькому процесі: «В цілому, представники економіки відчували страх перед більшовизмом та сподівались, що націонал-соціалізм, коли прийде до влади, відновить у Німеччині міцні політичні та економічні порядки» [3, с. 84].

Третьою групою були великі землевласники — юнкерство. Вони були чи не найнепримиреннішими супротивниками республіки та лібералізму. Станом на 1925 р. ця частка населення, зайнята у сільському господарстві становила 25% — 13 млн осіб [4, с. 41]. З огляду на це, підтримка аграрного лобі була важливою майже для всіх політичних партій, крім соціал-демократів та комуністів. Однак економічна криза викликала загальносвітовий обвал товарних цін, внаслідок чого аграрне лобі стало вимагати принципового повороту німецької торгової політики. Мита вже не були ефективним захистом від конкуренції з боку дешевих товарів, а тому юнкери вимагали запровадження спеціальних квот, щоб обмежити імпорт найважливіших сільськогосподарських товарів до Німеччини з конкретних країн. Однак ні уряд Г. Брюнінга, ні його наступники не могли піти на такий захід, оскільки це б нанесло суттєвого удару по обсягам імпорту до Німеччини, а отже і по рівню життя населення. Аграрне лобі сприйняло це як недружній акт і стало в опозицію до республіки. Юнкери хотіли бачити на чолі країни такий уряд, який би врахував їхні інтереси і захистив їхні збиткові господарства. А. Гітлер став для них ідеальним варіантом, оскільки, на відміну від своїх політичних супротивників, його рішення не обмежувались проблемами зовнішньої торгівлі. Він планував створити самодостатню економіку, а для цього необхідно було отримати владу, а для цього, потрібна була підтримка аграрного лобі. У цих умовах, обіцянка введення імпорتنих квот була невеликою ціною для нацистів.

Таким чином, А. Гітлер зміг заручитися підтримкою найважливіших груп німецьких еліт. Це мало ключове значення, для приходу нацистів до влади. У липні 1932 р. вони здобули свій найбільший електоральний, отримавши на загальних виборах 37,2% голосів [4, с. 42]. Однак після цього НСДАП почали переслідувати невдачі. Через опір з боку президента П. Фон Гінденбурга і членів кабінету Ф. фон Папена А. Гітлеру відмовили в посаді рейхсканцлера, а на менші посади він не погоджувався. НСДАП залишилася в опозиції і на наступних загальних виборах це негативно відбилось на електоральних результатах. Нацисти отримали не більше 33% голосів, тобто менше, ніж на минулих виборах. «Виборці Гітлера були розчаровані його небажанням входити до складу уряду. Партійні активісти почали вагатися. Імпульс, який з 1929 р. вів НСДАП від перемоги до перемоги, вичерпався. Після листопадової невдачі несподівано знову дали про себе знати тертя між лівим і правим крилами, що переслідували націонал-соціалізм у 1920-х роках» [4, с. 42]. На цьому етапі шлях НСДАП до влади мав би завершитись повною поразкою. Вона втрачала народну підтримку, рейхспрезидент і уряд відмовились надати їм владу, наслідки економічної кризи, які дала імпульс нацистському руху, завдяки заходам уряду Г. Брюнінга, на цей момент вдалося приборкати і економіка почала відновлюватись. Якби нацистів ще декілька місяців не підпускали до влади, народження Третього Рейху стало неможливим.

У цих умовах втручання еліт мало вирішальне значення. У своєму листі до М. Шленкера, голови «Лангнамфереїну» від 11 листопада 1932 р. Ф. Тіссен

наголосив на важливості призначення А. Гітлера рейхсканцлером. «Втілити в життя справжнє ідейне багатство націонал-соціалізму може тільки Адольф Гітлер... Якщо по кандидатурі Гітлера на пост канцлера буде досягнута угода (інше рішення було б неприйнятним для його прихильників), я особисто вважаю, що можна домовитись про цілі його політики...» [3, с. 77]. Наступного дня Я. Шахт (колишній президент Рейхсбанку, що підтримував нацистів вже з 1930 р., та активно сприяв налагодженню зв'язків НСДАП з великим бізнесом) писав А. Гітлеру, що збирає серед промисловців підписи для петиції, щодо призначення його рейхсканцлером [3, с. 78]. 19 листопада ця петиція була направлена особисто президенту П. фон Гінденбургу. Її підписало 20 представників промисловості, банків та юнкерства. В петиції вимагалась передача керівництва урядовим кабінетом «фюреру найбільшого національного угруповування (тобто НСДАП – прим.)» [5, с. 185]. Для П. фон Гінденбурга, це стало сигналом, що близькі йому консервативні сили підтримують нацистів, Врешті решт 30 січня 1933 р. він офіційно призначив А. Гітлера рейхсканцлером.

Прихід А. Гітлера до влади безумовно кардинально змінив зовнішню політику Німеччини, і врешті решт зумовив початок Другої світової війни. Однак сам по собі прихід такого диктатора не є на нашу думку причиною початку війни. На момент захоплення нацистами влади, в Італії вже 10 років існував тоталітарний диктаторський режим Б. Муссоліні, однак країна утримувалась від розв'язання агресивної війни і навпаки, виступала союзником західних держав. Не можна вважати причиною війни і той факт, що А. Гітлера привели до влади консервативні еліти. Безумовно, вони бажали загибелі Веймарської республіки. Керівництво рейхсверу прагнуло ліквідувати обмеження Версальського договору, великий бізнес хотів позбавитись загрози з боку комуністів та приборкати робітничий рух, великі землевласники бажали встановлення такої влади, яка б захистила їхні інтереси. В нацистах вони знайшли зручний інструмент, для досягнення цих цілей, однак жодна з цих груп не планувала вести тотальну війну проти майже всього світу. На нашу думку, тим чинником, який зумовив початок Другої світової війни стала ідеологія націонал-соціалізму, яскраво висвітлена в працях А. Гітлера «Моя боротьба» та «Zweites Buch» («Друга книга»).

Зовнішньополітична стратегія націонал-соціалізму полягала в наступному: спочатку об'єднати всіх німців в межах Німеччини, передусім приєднавши Австрію. Всіма засобами шукати союзу з Італією та Великою Британією. Досягши цього, завдати нищівного удару Франції і розгромити свого найзапеклішого ворога. Забезпечивши цією перемогою свободу дій на Сході, розпочати війну із Польщею та СРСР і завоювати «життєвий простір». І, врешті решт, вступити у вирішальне протистояння із США, перемога у якому забезпечить Німеччині статус світової держави, її «місце під сонцем».

Як можна побачити, вона була повною протилежністю курсу Веймарської республіки. Г. Штресеман вважав, що завдяки вільній торгівлі та лібералізації ринку Німеччина зможе стати провідною державою світу. А. Гітлер вважав це ілюзіями «єврейських буржуа». Г. Штресеман розглядав США як природного партнера, який допоможе Німеччині протистояти потенційній агресії Франції та Британії. А. Гітлер перевертав цю логіку, вважаючи США остаточним ворогом, у боротьбі з яким йому має допомогти Велика Британія. Г. Штресеман розумів, що поразка у Першій світовій війні не змінила радикально курс історії, а лише внесла свої корективи у

світову політику загалом та німецьку зокрема. Для А. Гітлера це початок вирішальної боротьби німецького народу та «арійської раси» за виживання. Саме цей прихід апокаліптичного мислення на зміну прагматизму Г. Штреземана на нашу думку і є тією ключовою рисою у трансформації Німеччини, яка зробила майбутню війну невідворотньою. «Для нього (А. Гітлера — прим.) поразка у Першій світовій війні сповістила початкову точку боротьби, не менш рішучою, ніж між Римом та Карфагеном. Якщо тільки німці не дадуть відповіді на виклик, 1918 цілком може стати провісником такого ж повного занепаду (Untergang), як той, що випробували на собі великі цивілізації давнини. Така перспектива не залишала місця для пасивності та терпіння. Перед абсолютною безжалісністю єврейсько-більшовицького ворога могла стати виправданою навіть стратегія, що загрожує крайнім ризиком» [4, с. 27-28].

Література

1. Ширер В. Злет і падіння Третього Рейху. Історія нацистської Німеччини / пер. К. Діса, О. Надтока. К.: Наш Формат, 2017. Т. 1. 704 с.
2. Trials of war criminals before the Nurnberg Military Tribunals under Council Control Law No. 10. Volume VI. «The Flick Case». United States Government Printing Office, Washington, 1952. 1370 p.
3. Анатомия войны. Новые документы о роли о роли германского монополистического капитала в подготовке и ведении Второй мировой войны / Под редакцией Г.Н. Александрова и М.Ю. Рагинского. М.: Прогресс, 1971. 537 с.
4. Туз А. Цена разрушения. Создание и гибель нацистской экономики / пер. с. англ. Н. Эдельман. Институт экономической политики имени Е. Т. Гайдара, 2006. 540 с.
5. Нюрнбергский процесс.: Сборник материалов в 8-ми томах. Том 2. Москва: «Юридическая литература», 1988. 672 с.

ВІЙСЬКОВО ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ САРМАТІВ ТА РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ II СТ.

Василь Росинець

Науковий керівник:
Людмила Хрящевська

У першій половині першого століття нашої ери, язиги продвинулися вперед на Середньодунайську низовину, завоювавши область між Дунаєм і Тисою, що стало частиною теперішньої Угорщини та колишньої Югославії. Після язигів, роксолани прийшли до меж Римської імперії, і велика частина їхнього населення оселилася в нижній частині Дунаю, на сучасній території Румунії. Західні сармати були непередбачувими сусідами Риму, періодично виступаючи як його союзники або супротивники. Вони завжди бачили Рим як джерело здобичі, і для їхнього збагачення вони вживали різні методи, включаючи набіги, утримання данини та найманці в римській армії. [1]